

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม โดยการสนับสนุนจากองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization; ILO) ภายใต้โครงการ IPEC (International Programme on Elimination of Child Labour) ได้ดำเนินการสำรวจแรงงานเด็กในประเทศไทย โดยมีเป้าหมายในการสำรวจครอบคลุมทั่วประเทศในระยะยาว ซึ่งการสำรวจในครั้งนี้เป็นครั้งที่ 2 โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อบันทึกและรวบรวมข้อมูลเรื่องแรงงานเด็ก และเพื่อประเมินจำนวนแรงงานเด็ก การเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์กับหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนหัวหน้าครัวเรือนใน 5 จังหวัดที่ได้ดำเนินการโครงการ IPEC ได้แก่ เชียงใหม่ พะเยา ขอนแก่น สงขลา และนราธิวาส ครอบคลุมใน 26 อำเภอ 221 หมู่บ้าน ทำการสำรวจใน 2,034 ครัวเรือน โดยทำการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน ถึงกรกฎาคม 2544 เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามที่สร้างโดยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และ ได้ทดลองใช้ในการศึกษาครั้งแรกไปแล้ว

ผลการสำรวจ

(1) **ภูมิหลังของครัวเรือนที่ทำการสำรวจ** พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ โดยอาชีพหลักมากกว่า 50% จะเป็นด้านเกษตรกรรมทุกจังหวัด ส่วนอาชีพรองค่อนข้างจะแตกต่างกันหลากหลาย เช่น หัตถกรรม จักสาน แปรรูปอาหาร เป็นต้น และส่วนใหญ่จะยึดอาชีพหลักนี้มานานกว่า 5 ปี ยกเว้นอาชีพค้าขายซึ่งเพิ่งจะดำเนินงานมา 2 ปีขึ้นไป ในแต่ละครอบครัวจะมีเด็กอายุ 5-17 ปีอย่างน้อย 1 คนเป็นส่วนใหญ่ โดยกลุ่มอายุ 5-9 ปีมีมากที่สุด รองลงมาเป็นอายุ 15-17 ปี

(2) **การย้ายถิ่นและสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน** พบว่า ไม่ค่อยมีการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา (2.2%) และส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นมาอยู่ในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนา เช่น เขตเทศบาล หรือหมู่บ้านก้าวหน้า ซึ่งเหตุผลของการย้ายถิ่นเป็นเรื่องของความจำเป็น เช่น ย้ายตามคู่สมรส ย้ายเพื่อมาทำงาน ย้ายเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นต้น ในด้านเศรษฐกิจพบว่า ในภาพรวม

ครัวเรือนมีรายได้สูงกว่ารายจ่ายเล็กน้อย คือ มีรายได้ระหว่าง 5,000 - 9,999 บาทต่อเดือน และมีรายจ่ายระหว่าง 3,000 - 5,000 บาทต่อเดือน

(3) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการทำงานของเด็กในครอบครัว จากการสำรวจ 2,034 ครัวเรือน พบว่า มีเด็กที่ทำงานทั้งสิ้น 298 คน (9.6%) ในจำนวนนี้เป็นเด็กที่ทำงานที่มีผลในเชิงเศรษฐกิจ 170 ครัวเรือน (8.4%) รวมทั้งเป็นเด็กที่ทำงานเพียงอย่างเดียวร้อยละ 3.9 ซึ่งเด็กกลุ่มนี้มาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพหลักด้านเกษตรกรรม และเด็กเริ่มทำงานเมื่อมีอายุ 13 ปีขึ้นไป โดยเน้นในกลุ่มเด็กอายุ 15-17 ปี แม้ว่างานที่เด็กทำงานนั้นจะมีผลในเชิงเศรษฐกิจ แต่พบว่า 59.3% ของเด็กทำงานไม่ได้รับค่าจ้าง อย่างไรก็ตามเด็กที่มีรายได้ นั้น รายได้จากการทำงานของเด็กส่วนใหญ่ก็ไม่ได้นำมาจุนเจือครอบครัวเท่าใดนัก แต่มักจะใช้เป็นค่าใช้จ่ายของตัวเอง

(4) ข้อมูลส่วนบุคคลของเด็กทำงาน แม้ว่าส่วนใหญ่แล้วเด็กจะเรียนหนังสืออย่างเดียว แต่จำนวนเด็กที่ทำงานควบคู่กับการเรียนนั้นมีมากกว่า 7% ซึ่งส่วนใหญ่จะมาจากพื้นที่เขตเทศบาลและหมู่บ้านกัวหน้า สำหรับเหตุผลในการทำงาน คือ เพื่อให้เด็กมีประสบการณ์ และรู้จักคุณค่าของงาน การสนับสนุนกิจกรรมของครัวเรือน และเพิ่มพูนรายได้ของครอบครัว อย่างไรก็ตามผู้ปกครองมากกว่า 50% เห็นว่าการทำงานของเด็กไม่ก่อให้เกิดปัญหา แต่ผู้ปกครองที่เห็นว่ามีปัญหาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการเรียนต่อ เรื่องสุขภาพ และเสียการเรียน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลผลที่ตามมาจากการทำงานที่พบว่า ส่วนใหญ่เด็กไม่ค่อยประสบอุบัติเหตุจากการทำงาน รวมทั้งพบว่าจำนวนเด็กที่เลิกเรียนกลางคันเนื่องจากการทำงานมีเพียง 32 ครอบครัวเท่านั้น (10.7%) ซึ่งเหตุผลประการแรกของการเลิกเรียนมักเป็นที่ตัวเอง ส่วนปัจจัยเรื่องค่าใช้จ่ายนั้นมาเป็นอันดับรอง

(5) ความคาดหวังในการทำงานของเด็กอายุ 5-17 ปี พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ยังคงคาดหวังให้เด็กได้เรียนหนังสือแต่เพียงอย่างเดียว (80.9%) รองลงมาคือเรียนหนังสือควบคู่ไปกับการทำงาน (17.7%) และเมื่อพิจารณาถึงครอบครัวที่ต้องการให้เด็กทำงานนั้น พบว่า ครอบครัวที่ต้องการให้เด็กทำงานอย่างเดียว จะให้ความสำคัญต่อบังคับด้านเศรษฐกิจของครอบครัว คือ เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ในขณะที่ครอบครัวที่ต้องการให้เด็กเรียนควบคู่ไปกับการทำงานจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาของเด็ก คือ ต้องการให้เด็กมีประสบการณ์ และรู้จักคุณค่าของงาน สำหรับงานที่คาดหวังให้เด็กทำ ส่วนใหญ่จะไม่ระบุอาชีพหรือประเภทของงานชัดเจน โดยระบุกว้างๆ ว่างานอะไรก็ได้ สำหรับงานอาชีพนั้น อาชีพค้าขายหรืออาชีพอิสระเป็นอาชีพที่ผู้ปกครองคาดหวังว่าเด็กสามารถทำได้ (โดยเฉพาะครัวเรือนในจังหวัดเชียงใหม่ และพะเยา) ในส่วนของความกังวลเกี่ยวกับปัญหาที่อาจจะเกิดจากการทำงาน พบว่า ผู้ปกครองประมาณ 43% ที่กังวลว่าอาจจะเกิดปัญหาจากการทำงานได้ โดยเน้นในเรื่องการเสียการเรียน ปัญหาสุขภาพ และการเจ็บป่วย ปัญหาสุขภาพจิตหรือความเครียด เป็นต้น

(6) ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กที่อยู่นอกครัวเรือน การสำรวจพบว่าเด็กจำนวน 16 คนที่อาศัยอยู่นอกครัวเรือน โดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 15-17 ปี และเป็นการออกไปนอกครัวเรือนเพื่อไปเรียนหนังสือ สำหรับเด็กที่ออกไปทำงานนั้นพบว่า ส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างในสถานประกอบการต่างๆ ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 4,000 บาทต่อเดือน และมีการส่งเงินกลับบ้านบ้างเป็นระยะคือ ประมาณ 5 ครั้งต่อปี

(7) ข้อมูลการจัดการเด็กไปทำงาน พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่ทราบขั้นตอนหรือกระบวนการในการจัดหาเด็กไปทำงาน โดยยกภาระความรับผิดชอบไปที่ผู้จัดหา ได้แก่ ญาติ และตัวแทนจัดหางานที่ไม่ถูกกฎหมาย นอกจากนี้ ผู้ปกครองส่วนใหญ่ก็ไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของงานที่เด็กจะไปทำ รู้เพียงว่าส่วนใหญ่เป็นงานบ้านหรือการขายของชำ และงานโรงงาน รวมทั้งไม่ทราบรายละเอียดของสถานที่ที่ทำงานอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

(1) การเก็บข้อมูลด้านการใช้แรงงานเด็กทั่วประเทศ เพื่อให้ได้ภาพรวมว่าฐานข้อมูลการใช้แรงงานเด็กนั้นเป็นอย่างไร ควรทำใน 2 กรณี คือ

☆ กรณีทั่วไป เป็นการสำรวจบนพื้นฐานของข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งระดับการพัฒนาของพื้นที่ คล้ายกับการศึกษาครั้งนี้ เพราะข้อมูลที่ได้จะเป็นภาพรวมของประเทศในการวางแผนนโยบายพัฒนาเยาวชนในภาพรวม

☆ กรณีเฉพาะ เป็นการสำรวจเพื่อเฝ้าระวังในเรืองปัญหาแรงงานเด็ก โดยต้องกำหนดพื้นที่ที่คาดว่าจะมีการใช้แรงงานเด็กมากกว่าพื้นที่อื่น เช่น พื้นที่ใกล้โรงงานอุตสาหกรรม ทั้งขนาดกลางและขนาดเล็ก หรือพื้นที่ในเขตเมืองหลวง เพื่อที่จะนำไปสู่การกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาเฉพาะกรณีไป

การเก็บข้อมูลทั้งสองกรณี จะทำให้ตัวเลขเด็กทำงานมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง และสมเหตุสมผลมากขึ้น

(2) การเก็บข้อมูลด้านการใช้แรงงานเด็ก ควรกำหนดประเด็นที่จำเป็น โดยเน้น ประเด็นข้อเท็จจริงด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็ก จะทำให้แบบสำรวจนั้นไม่มากจนเกินไป และสะดวกที่จะเก็บข้อมูล ประเด็นที่เกี่ยวกับความเห็นหรือทัศนคติ เช่น ความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้เด็กทำงาน อาจจะไม่จำเป็นสำหรับการสร้างฐานข้อมูลด้านการใช้แรงงานเด็ก

(3) การใช้ผู้แทนครอบครัวเป็นผู้ให้ข้อมูลเพียงคนเดียวนั้น อาจเกิดปัญหา คือ การให้ข้อมูลที่ไม่เป็นจริง เนื่องจากการใช้แรงงานเด็กไปทำงานนั้น ถือเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย ครอบครัวจึงอาจบิดเบือนข้อเท็จจริงได้ ถ้าผู้สำรวจลดประเด็นในการถามให้เหลือน้อยลง และใช้ข้อมูลจากแหล่งอื่นประกอบ เช่น การสอบถามจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ในหมู่บ้านนั้น เช่น อสส. อสม. ครูอาสา พัฒนาการ เป็นต้น แล้วนำข้อมูลจากตรวจสอบกัน จะได้ข้อมูลที่มีความถูกต้องและอาจใช้เวลาน้อยกว่าที่จะต้องไปเก็บข้อมูลทุกบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

(4) ในการเก็บข้อมูล ควรมีการซักซ้อมความเข้าใจกับผู้สัมภาษณ์ ถึง ความหมายของคำถามต่างๆ ที่ปรากฏในแบบสอบถาม เพราะในบางพื้นที่ เช่น ภูเขาสูง จำเป็นต้องใช้ภาษาถิ่นซึ่งต้องมีล่าม อาจทำให้มีการสื่อความหมายที่แตกต่างกันไปได้